

Les expressions motrius a l'Amèrica Llatina en la tensió global-local

Una aposta des de la corporeïtat, en el marc de la modernitat reflexiva

■ RUBIELA ARBOLEDA GÓMEZ

Llicenciada en Educació Física i en Antropologia.
Màster en Problemes Socials Contemporanis.
Universidad de Antioquia, Medellín, Colòmbia

■ Paraules clau

Globalització, Localització, Motricitat, Expressions motrius, Esport, Activitats ludicoesportives, Educació Física, Principis didàctics, Projecte social

Resum

Pel desenvolupament d'aquest assaig estableixo tres moments: el context, en el qual es fa referència particularment a l'esport de competència, en el teixit de l'Amèrica Llatina i en l'escenari de la globalització, i això possibilita rastrejar les

petjades de la tensió global-local. Les *particularitats*, moment en el qual es destaquen les caracteritzacions locals de les expressions motrius i s'il·lustra amb el cas de Colòmbia a partir de l'emergència de nous continguts de les activitats ludicoesportives, que comencen a configurar de nou i a donar un nou significat a l'estructura de les expressions motrius. Finalment, el moment de la *idealitat*, en el qual, des de la complexitat pròpia de la modernitat reflexiva, esbosso el que he anomenat principis didàctics cap a una pedagogia del cos: corporeïtat, unicitat, motogènesi, alteritat, etnomotricitat, contextualitat, historicitat, lúdica, interacció, entre d'altres.

Rubiela Arboleda a la sessió on va presentar la seva proposta d'expressions motrius per a Amèrica Llatina (Font: BPMO photo).

■ Abstract

In this paper, I establish three points: context, which particularly refers to competitive sport in the fabric of Latin America and against the backdrop of globalization. This allows us to track the footprints of global – local tension. Particularities, the point where local characterizations of motor expressions are brought to the fore. This is illustrated by the example of Colombia from the emergence of new content in ludic – sporting activities, which begin to reconfigure and bring new significance to the structure of motor expression. Finally, comes the point called here ideality, in which, taking on board all the complexity inherent to reflexive modernity, I outline what I have called didactic principles which lead toward a pedagogy of the body: corporeity, uniqueness, motor-genesis, otherness, ethno-motor functions, contextuality, historicity, play and interaction, amongst others.

■ Key words

Globalization, Localization, Motor functions, Motor expression, Sport, Ludic-sporting activities, Physical Education, Didactic principles, Social project

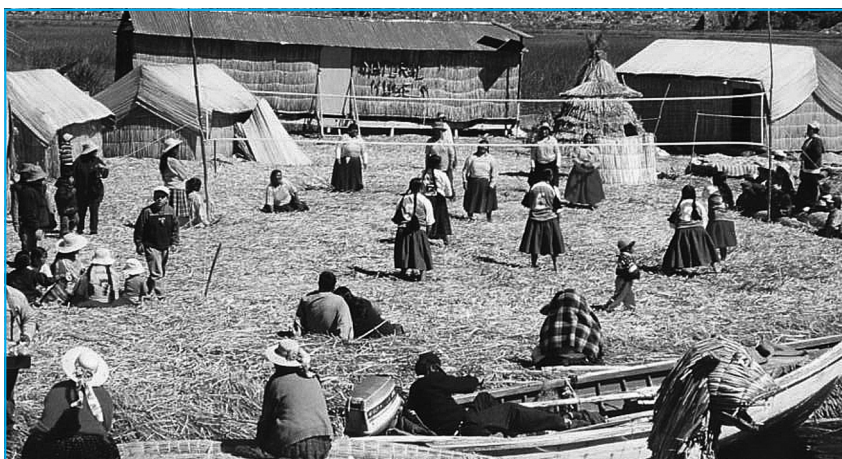
Aclariment de conceptes: a manera d'introducció

Amb el discurs titulat “La Soledad de América Latina”, Gabriel García Márquez va rebre el seu premi Nobel de Literatura el 1982. En aquell moment, les condicions específiques dels països del centre i del sud d'Amèrica ja permetien d'assenyalar, sense necessitat de realisme màgic o de tècniques de prestidigitació, un panorama de desolació, que ara s'enuncia com a “continent en decadència” (García Canclini, 2000) per la via de dues narrati-

ves: autogestió nacional- regional i l'obertura modernitzadora del neoliberalisme. Amb aquest teló de fons vull introduir la discussió al voltant de les expressions motrius als països dependents i inscriure-la en l'ordre de la reflexió social, per derivar-ne alternatives de futur. Pretenc d'oferir una possible resposta a la pregunta: quin esport cal al tercer món? Pregunta que encapçala la sessió del Diàleg on ens trobem, des de l'escenari pedagògic.

En l'afany de propiciar una lectura hermenèutica d'aquest assaig, trobo pertinent de delimitar el territori teòric en què discorre el present discurs. El primer concepte que demana una definició és el d'*Expressions Motrius*¹ el qual he promogut com un recurs davant de la carència,

¹ Aquest significat ha estat proposat per l'autora i ha estat, alhora, encunyat pel grup d'investigació Cultura Somàtica; es troba al nou currículum de l'Institut d'Educació Física de la Universitat d'Antioquia, amb la definició de la qual s'han dut a terme diferents estudis i s'han generat diferents seminaris. En aquest text el continuaré utilitzant, amb moltes reserves, perquè no té un substrat epistèmic que li doni suport i que admeti una discussió amb la comunitat acadèmica d'àrea; tanmateix, la carència d'un concepte que refereixi la magnitud d'allò que significa per a mi la motricitat en general i l'Educació Física en particular, m'aboca a preferir-lo.

La globalització és portadora de suggerents formes de vida que impacten tant la 'facticitat' com els imaginaris, tant les 'idealitats' com les expectatives i contenen canvis profunds en les cultures locals). (Font: Col·legi Professional de Llicenciats en Educació Física de Catalunya –COPLEFC–).

en el nostre medi, d'un terme generalitzant que expliqui la diversitat i alhora la precisió de les pràctiques corresponents a l'Educació Física, l'Esport i l'Esbarjo. Com a consens acadèmic temporal he proposat la denominació expressions motrius, que fa referència a les manifestacions de motricitat que es realitzen amb diferents finalitats: lúdica, agonística, estètica, preventiva, de manteniment, de rehabilitació i de salut entre d'altres, organitzades seguint una lògica interna, que estableix un codi legítim en un context social, i pel qual s'admeten i/o prohibeixen uns gestos, s'ofereixen pautes de conducta, es creen actituds i es promouen creences. Aquestes privilegien no solament el codi gestual observable, repetitiu i instrumental, sinó les intencions subjectives que entren en joc en l'acte mateix, cosa que els atorga un significat important en la compressió del seu potencial pedagògic. El concepte d'expressions motrius és força ampli, atès que admet tècniques corporals: dansa, teatre, hidrogimnàstica, jocs, etc., que quedarien excloses si féssim servir com a terme genèric el d'esport que, com serà utilitzat en aquest cas, va associat a competència, codificació, rendiment, reglament, i amb això a certes disciplines formalment establertes. L'esport, entès així, forma part de les expressions motrius i es troba matisat pel sentit agnòstic.

També es recorre aquí a la denominació *activitats ludicoesportives*, incloses en la d'expressions motrius i amb la qual es denota les pràctiques que a més a més de desbordar el joc reglat d'origen purament anglosaxó –esport de competència–, permeten d'explorar el sentit lúdic, més enllà d'allò que és commensurable. Encara que poden utilitzar, entre d'altres, el discurs motriu propi de les disciplines esportives convencionals, el seu objectiu no està centrat en l'estímul de la competència, sinó en la propiciació del gaudi.

En límits d'extrema simplificació, i en la lògica d'aquest treball, apareixerà que allò que és global té com a escenari privilegiat l'esport de competència, allò que és local en les activitats ludicoesportives i en les expressions motrius en general i que, en aquestes últimes, hi trobo un important potencial pedagògic.

Per a la concreció d'aquesta presentació estableixo tres moments: el context, en el qual es fa referència particularment a l'esport de competència, en el teixit de l'Amèrica Llatina i en l'escenari de la globalització, i això possibilita rastrejar les petjades de la tensió global-local. Les particularitats, moment en què es destaquen les caracteritzacions locals de les expressions motrius i s'il·lustra amb el cas de Colòmbia a partir de l'emergència de nous continguts de les activitats ludicoesportives, que comencen a configurar de nou i a donar un nou sig-

nificat a l'estructura de les expressions motrius. Finalment, el moment de la idealitat, en el qual, des de la complexitat pròpia de la modernitat reflexiva, esbossa el que he anomenat principis didàctics cap a una pedagogia del cos: corporeïtat, unitat, motogènesi, alteritat, etnomotricitat, contextualitat, historicitat, lúdica, interacció, entre d'altres.

L'esport a l'Amèrica Llatina, un escenari de la globalització

Amb un origen en l'esfera econòmica, materialitzat en el neoliberalisme, la globalització s'estén tot al llarg i a l'ample de les altres esferes de l'existència, i introdueix noves opcions d'ordenament del món. Com una mena d'efecte papallona, els canvis en el mercat i la propagació d'un model econòmic, han generat fils que embolcallen tots els espais possibles on la cultura occidental i occidentalitzada té lloc, com a individus o com a comunitat. La globalització és portadora de suggeridores formes de vida que impacten tant la 'facticitat' com l'imaginari, tant les idealitats com les expectatives i causa canvis profunds en les cultures locals. És, significativament, un fenomen de caire social i cultural que remou valors com la identitat, la pertinença, la tradició, les percepcions, les actituds i les pràctiques.

A l'Amèrica Llatina, igual com en els mal anomenats països en desenvolupament, aquest procés no és innocu ni equitatiu, hi ha un reacomodament del món en el qual les forces no són equilibrades, de tal manera que l'ingredient del context mundial que més determina això que estem vivint és la concentració de la riquesa i el consegüent empobriment de molts sectors socials. "Els processos globalitzadors inclouen una segregació, separació i marginació social progressiva i generen un abisme social entre una elit adinerada, tancada en recintes vigilats, i una majoria desocupada i empobrida" (Bauman, 2003) Per a l'Amèrica Llatina això significa l'accentuació de la

dependència i el consegüent sacrifici de l'autonomia.

Les expressions motrius, com a creació cultural on conflueixen i s'expressen els factors definitoris tant de la comunitat que les encunya com del context, no poden defugir els efectes de la globalització; aquesta representa una mena d'impossibilitat d'evitar la vida moderna. Així, és possible veure a l'Amèrica Llatina, principalment les pràctiques esportives de competència, amarades per patrons globals que les envolten: estratègies d'entrenament, tècniques esportives, codis gestuals, disseny d'escenaris, comercialització dels jugadors, importació de noves pràctiques. En un esforç desproporcionat amb vista a les realitats locals, s'intenta de concursar amb els paràmetres universals i es desdibuixen tant les necessitats particulars com la potencialitat de l'esport com a agent social.

A molts països de l'Amèrica Llatina les expressions motrius en general i l'esport en particular, no són un assumpte de primer ordre en les estratègies polítiques dels plans estatals. L'esport de competència s'ajusta a un esquema que intenta de correspondre a les formes de l'organització de l'esport en el sistema-món (federacions, clubs, lligues, lliguetes, etc.) i, tanmateix, només aconsegueix de destacar els ja destacats i de promoure les disciplines esportives en la lògica empresarial d'oferta, demanda i productivitat. I fins i tot, en aquesta mateixa dinàmica, les possibilitats de participació, els recursos econòmics destinats per a suport als esportistes i les opcions de formació, no s'ajusten a les demandes del pretès concurs global. No hi ha propostes educatives que convoquin la població i ofereixin alternatives estructurals amb vista a les expressions motrius i, doncs, a l'esport com a factor determinant del desenvolupament integral dels subjectes i de la qualitat de vida de la societat.

La globalització arrossega càrregues com ara la pretesa estandardització de les pràctiques (i com a conseqüència, dels cossos) a les quals els pobles de l'Amèrica Llatina intenten d'ajustar-se, arriscant les pròpies condicions objectives. Ha incrementat la dependència fins

al punt que és difícil reconèixer els territoris de domini particular; en el camp de l'esport això s'evidencia en la diferència de capacitats, les actituds davant d'equips considerats "poderosos", les pròpies expectatives de triomf, l'escassa imaginació dels esportistes i la seva limitació a unes quantes disciplines, entre les quals destaca el futbol.

Tot i amb això, la globalització porta en ella mateixa components que nodreixen l'univers de l'esport. Sigui com vulgui, ha obert el panorama cap a noves opcions: el reconeixement de la diversitat cultural que s'exhibeix al mateix "terreny de joc", ens ha mostrat les variades formes de realitzar el mateix acte. Igualment ha significat importants alternatives de desenvolupament, per tal com l'afany de competència ha impulsat la 'cientifització' d'una dimensió en altres temps a les mans de practicants motivats i ha afavorit la imaginació i el reconeixement internacional i l'oportunitat de "redempció" d'identitats.

Vista, en principi, com una amenaça als patrimonis culturals i al patrimoni identitari, la globalització, paradoxalment, ha passat a ser una font de 'resignificació' d'allò que és local i un estímul per a la reafirmació d'allò reconegut com a propi. Les expressions motrius i específicament, les activitats ludicoesportives, participen del 'reencantament' explosiu de les identitats: d'una banda representa una mena de "fanatismes regionals" i d'una altra genera

l'amalgama de referents múltiples. Assísim, per la via de les expressions motrius, a un "reviscolament" de la cosa local, a l'esclat de les identitats, en bona part, com a reacció davant l'amenaça de les comunitats culturals sota el pes del moviment globalitzador.

Les activitats ludicoesportives, com a 're-localització'. El cas de Colòmbia

La propagació de formes de vida no condueix mecànicament a l'estandardització de les pràctiques quotidianes, ni a la "comuna-unió" en les maneres d'habitar el món. La conversió que han experimentat els productes de la globalització a cada nínxol cultural, facilitada pel sistema global de comunicació, ofereix múltiples matisos que impedeixen de parlar d'una cultura universal o d'una motricitat universal. Ben al contrari, cada cop es fa més necessari parlar de cultures, identitats, localitats, particularitats, en resum, de pluralitats. Seria arriscat, i tanmateix fóra més encertat, dir que la globalització afavoreix la concepció de la cultura com a procés, de les identitats mutants, dels territoris emergents, en breu, la multiplicació dels elements constitutius de les 'grupalitats', en els quals la motricitat compleix amb funcions específiques.

La globalització, paradoxalment, ha passat a ser una font de resignificació d'allò que és local i un estímul per a la reafirmació d'allò que hom reconeix com a propi (Font: COPELFC).

D'uns pocs anys ençà, els tradicionals escenaris destinats a la realització d'activitats esportives s'han transformat vertiginosament. Podem trobar parcs, places, carrers i voreres, entre d'altres, com els llocs escollits per a pràctiques ludicoesportives, cosa que demostra una ruptura amb allò que és formal (Font: COPLEFC).

Les expressions motrius, no solament s'han adaptat a les condicions definitòries de les cultures, sinó que han servit de mecanisme d'adaptació a les noves característiques que presenta la vida social com a efecte de la globalització. Per exemple, el mateix futbol que, com a esport més estès i comercialitzat arreu del món, podria ser el model perfecte de la globalització, no es juga, no se sent, no es promou, no ensenya i no significa el mateix a tot arreu. A l'Amèrica Llatina es troba carregat de continguts que difereixen dels que acompanyen aquest esport a Europa i als Estats Units i, alhora, a cada país que conforma la regió també hi ha diferències en aquest sentit. Verbigràcia, per al Brasil al futbol representa una mena de sistema de creences, mentre que per a l'Argentina és un element afavoridor d'una identitat destacada en el marc llatinoamericà, per a Mèxic és una esperança d'una merescuda imaginació en la llista de "potències" i per a Colòmbia hi ha múltiples il·lustracions que el presenten com un mecanisme de restabliment de la dinàmica social.

L'esport de competència a l'Amèrica Llatina, és una proposta altament excloent i generadora d'èlits que deixen fora la major part de la població; en conseqüència, la gent s'ha vist en la necessitat de generar espais on puguin practicar activitats ludi-

coesportives, fora dels paràmetres del rendiment.

En el cas de Colòmbia, no hi ha un desenvolupament esportiu consolidat que formi part de les polítiques dels estaments governamentals. L'assignació de partides pressupostàries per a les organitzacions esportives són baixes i no es compleix la recent Llei de l'Esport. Des de fa molt poc, aquesta llei reglamenta l'esport nacional, i al capítol dos, que refereix els drets fonamentals, es reconeix l'esport com un dret social:

L'esport, l'esbarjo i l'aprofitament del temps lliure, són elements fonamentals de l'educació i factor bàsic de la formació integral de la persona. El seu foment, desenvolupament i pràctica, són part integral del servei públic educatiu i es constitueix com a despesa pública social, sota els següents principis: universalitat, participació comunitària, participació ciutadana, integració funcional, democratització i ètica esportiva (Llei de l'Esport. Llei Nacional 181 del 18 de gener de 1995. Medellín, Secretaria per a la Joventut. Governació d'Antioquia. Associació de Lligues Esportives d'Antioquia. Coldeportes Antioquia).

Els principis establerts per la Llei no s'apliquen efectivament, i continuen existint sectors segregats, per als quals, per exemple, el principi de la universalitat,

té ben poc de realitat: Article quart: "Tots els habitants del territori nacional tenen dret a la pràctica de l'esport, i l'esbarjo i l'aprofitament del temps lliure" (Llei de l'Esport. Llei Nacional 181 del 18 de gener de 1995). Com una resposta, des de les necessitats i de les pròpies pràctiques locals, es constata un increment de la participació en pràctiques motrius lúdiques, formatives, profilàctiques i socialitzadores, cosa que ha significat per a molta part de la població, la possibilitat d'accedir als espais esportius que fins fa unes dècades li havien estat restringits. Això refereix la 're-localització' i la restitució de pràctiques motrius i, alhora, refereix la posada en escena de la motricitat en funció dels continguts socials.

Atès que en les expressions motrius es manifesten les particularitats de la cultura en què s'inscriuen, a Colòmbia, un país caracteritzat per: la crisi social i econòmica, l'ensorrament dels codis ètics de vida ciutadana, l'escissió entre la moralitat-legalitat, l'agudització del conflicte polític, l'estigmatització internacional, és possible parlar d'una veritable 're-significació' local d'allò que és quotidià, de nous significats de les activitats ludicoesportives, per tal com les seves motivacions han variat a partir de les necessitats de l'entorn. Com es pot rastrejar en testimonis recollits pels estudis sobre el tema (Arboleda i Vallejo, 2002) tant homes com a dones cerquen aquestes activitats guiats per: *consolidació d'espais de solidaritat*, que són aquells grups que ofereixen als habitants, amiat, suport, companyia, en els quals són rellevants les agrupacions amb finalitats ludicoesportives. *Solució a situacions de violència*, on les activitats ludicoesportives, esdevenen elements mediadors per a grups en conflicte. *Nova configuració de la identitat*; aquí les activitats ludicoesportives representen una alternativa per a la formació de valors en els subjectes. Per això, es posicionen com un mecanisme per modificar la imatge de violència i drogoaddicció que envolta als nostres joves. *Enfortiment del sentit de pertinença i participació en el projecte de ciutat-país*, amb el qual es pretén de consolidar de forma massiva la

presència de la gent en activitats ludicoesportives que promouen la idea de “millors ciutats”, on es combinen l'esperit recreatiu, esportiu i ciutadà.²

Sigui com vulgui, en la dinàmica ludicoesportiva s'ha produït un canvi en les expectatives cap a un sentit més social, cosa que s'ha pogut evidenciar en un canvi en el ventall de les motivacions: socialització, salut, estètica, recreació i, en últim lloc, la competència; això comporta la diversificació de les pràctiques i la inclusió de nous espais. (Arboleda *et al.*, 1996) D'uns pocs anys ençà, els tradicionals escenaris destinats a la realització d'activitats esportives a Colòmbia s'han transformat vertiginosament. En aquest sentit, podem trobar parcs, places, carrers i voreres, entre d'altres, com els llocs escollits per a pràctiques ludicoesportives, cosa que demostra una ruptura amb allò que és formal: “torneigs intercarrers”, “ciclovies”, “vòlei-carrer”, i “aeròbic a les places”. Allà convergeixen les pràctiques tradicionals –microfutbol, ciclisme, patinatge, jogging, barres– i les no tradicionals.

Les expressions motrius compleixen a Colòmbia, funcions més d'un ordre “reparador”³ que no pas de competitivitat, i esdevenen així un dispositiu social per a la consolidació de la cultura a causa dels trets propis que configuren allò que és local.

Una aposta des de la corporeïtat, en el marc de la modernitat reflexiva

En introduir aquest assaig i tot al llarg dels paràgrafs anteriors, he argumentat que la globalització és una mena d'impossibilitat d'evitar la vida actual; també he manifestat que tot i que, en el camp de la motricitat, no es limita a l'esport de competència, sí que ha fet d'aquest, un escenari privilegiat d'exhibició i que, d'altra banda, les activitats ludicoesportives permeten

d'observar l'emergència d'allò que és local i han atorgat nous horitzons de sentit al voltant de les pràctiques motrius. En aquest últim moment vull aventurar una proposta entorn de les expressions motrius en l'escenari educatiu, com un recurs que permet de formar els subjectes per a la participació en el projecte de societat i els prepara, com a individu i com a comunitat per fer de mitjancers en la tensió global-local.

El supòsit en què em recolzo, en relació als meus plantejaments, és que és possible un ‘reencantament’ de la cultura, de la política i de la societat, mitjançant un ‘reencantament’ del cos i de la motricitat i que un dispositiu important en el disseny i realització de nous projectes socials, qualsevol que en sigui l'índole, ha estat i ho continuarà sent l'escola. En aquest sentit, l'aposta va adreçada a l'alternativa d'una reformulació democràtica travessada per la consciència corporal, és a dir, el cos com a mediació per a reinaugurar la vida social, guanyar credibilitat, confiança i autoestima, elements sense els quals no és possible donar el pas cap a estructures autònomes als països en desenvolupament, que moderin la càrrega de la dependència. Les expressions motrius a Amèrica Llatina hauran de replantejar-se a favor de la formació de ciutadans i per fer-ho és indispensable replantejar les propostes tradicionals que pesen sobre l'ensenyament de la motricitat. Una reformulació de les expressions motrius a l'escola passa per una sotragada disciplinària i, en aquest camp, trobo en la modernitat en transició, una opció per repensar la motricitat.

La transformació de les pautes orientadores, tant per interpretar el món com per habitar-lo, ha estat qualificada amb molts adjectius. Postmodernitat, (Bauman, 2003) modernitat desbordada (Appadurai, 2001), nova modernitat, modernitat reflexiva (Gidenns, Lash, 1997), segona modernitat (Beck, 1999), fet i fet, signifi-

cants diversos per anomenar una circumstància semblant: la sacsejada que experimenten els substrats paradigmàtics que han sostingut la lògica amb la qual s'han “organitzat” els discursos de la ciència, de la tecnologia, de la cultura, de la vida quotidiana i, doncs, allò que fa referència al cos i a la motricitat.

En el terreny de les ciències aquesta transformació s'expressa en el desdibuixament de les claredats i la delimitació de noves foscos, en la pregunta sobre el que ja era sabut, en l'emergència d'altres formes de conèixer, en l'actitud cap a la dada qualitativa i el dubte sobre allò que és quantitativ, en la relativitat de l'estadística, en el diàleg entre els sabers, en els epistemes polisèmics, polivalents, pluridimensionals, en els objectes compartits, en el reconeixement del subjecte, en els mètodes en diàleg, així doncs, la concepció clàssica de ciència es fa permeable i és possible parlar de complexitat, de relació interdisciplinària i transdisciplinarietat. I és tot just aquí, en aquesta obertura, on el cos i la motricitat es descol·loquen i perden el seu ancoratge en la naturalesa i en la biologia i poden filtrar-se en els escenaris disciplinaris d'allò que és sociocultural, tot permetent, entre d'altres opcions, la seva intervenció en projectes polítics.

El cos, durant molt de temps, ha estat fragmentat, fracturat, mesurat, objectivat per la modernitat positivista i, consegüentment, les expressions motrius, particularment l'esport, han estat subsidiàries d'aquesta concepció, tot esdevenint pràctiques més automatitzants que no pas alliberadores, una mena de racionalitat de la motricitat que oculta el subjecte. Encara, ara per ara, hi ha alguns vestigis que situen l'àrea com a supervivent de la modernitat positivista: els dualismes; el concepte d'Educació Física, dualista per se, que conté, d'altra banda, l'escissió naturalesa/cultura; dualismes consuetu-

² A diverses ciutats del país, es promouen esdeveniments ludicoesportius carregats de sentit ciutadà: “Recuperem Camins de Ferradura”, “Bot Passeig pel Riu Medellín”, “Marató Riu Cali”, “Mitja Marató Atlètica Ciutat de Bogotà”, “Passeig Ciclista Ciutat de Monteria”. Coldeportes Nacional, 2002.

³ El concepte “reparador” s'utilitza aquí a partir de la definició de Kendall Blanchard, com el retorn o el canvi “[...] si algú considera que la seva situació actual és perillosa, aleshores haurà de recórrer a les tècniques de recuperació que permeten de canviar la conducta de la situació precedent. La reparació requereix un canvi en les accions i les actituds; i el joc o els jocs són un dels vehicles d'aquest canvi. Vegeu Kendall Blanchard i Cheska Alice, Antropologia de l'esport. Barcelona, Bellaterra, 1986,

El cos és concebut com una dimensió integral que l'inscriu en els contextos i l'escriu amb els traços de la seva cultura. El cos, doncs, deixa de ser una constant biològica i psicològica, per esdevenir un constructe social que sintetitza la dialèctica naturalesa-cultura (Font: Klaus Heinemann).

dinaris, com ara cos/esperit, filogènia/ontogènia, masculí/femení, vell/jove, tècnica/expressió, racionalisme/percepció; la consolidació de models diferenciadors, tant se val que sigui des de la salut, la pedagogia, la competència, que limiten les pràctiques i generen doctrines i 'doctrinaires'. La carència de diàleg de sabers i la seva connatural negació de la pluralitat com a garantia de regeneració. L'Educació Física, com a disciplina, ha construït una identitat paràsita de les ciències bàsiques i ha confiat la seva solidesa al maneig de dades, xifres, nominacions, processos, sistemes i a les taxonomies, en la recerca d'un posicionament científic. La seva aplicació correspon a una concepció moderna positivista del món, en la qual el cos és tractat com episodis de la carn.

Ara bé, la pèrdua de certituds que travessa la cultura contemporània condueix a una nova consciència de la ignorància, de la incertesa. El fet de poder preguntar-se, el fet de dubtar sobre el dubte, introdueix una reflexió sobre la reflexivitat [...] la formulació dels interrogants esdevé un mitjà per resistir la simplificació i construir la complexitat. La cultura contemporània, en la qual se superposen llenguatges, temps i projectes, té una trama plural amb múltiples eixos problemàtics. Potser podem parlar del final d'una

visió de la història determinista, lineal, homogènia, i del sorgiment d'una consciència creixent de discontinuïtat, de la no linealitat, de la diferència i de la necessitat del diàleg.

En la que opto per anomenar modernitat reflexiva, el cos és concebut com una dimensió integral que l'inscriu en els contextos i l'escriu amb els traços de la seva cultura. El cos, doncs, deixa de ser una constant biològica i psicològica, per esdevenir un constructe social que sintetitza la dialèctica naturalesa-cultura. Un cos que informa dels patiments propis de la condició d'"objecte perible" però, també i principalment, que permet de llegir en aquests patiments la circumstància social del "subjecte col·lectiu"; és a dir, d'un subjecte polític, constructor de democràcia.

En el marc de la modernitat reflexiva, el concepte d'expressions motrius pren una especial validesa; en aquest concepte s'entrellacen aspectes com cos-motricitat-cultura; en conseqüència, no són reductibles a una concepció estàtica i parcel·lada, no cessen de modificar-se i de transformar-se. En aquest procés de canvi incideixen tant les dinàmiques intrínseques com les provinents de l'exterior. Aquestes activitats han deixat de ser esdeveniments marginals, exempts de significat i s'han convertit en una manifestació complexa, portadora de sentit i d'alt valor

social, són producte i productores d'un entorn.

La importància de les expressions motrius compromet aspectes com el de la identificació, la gratificació, el plaer i, a vegades, es converteixen en principi orientador de la vida; es troben lluny de reduir la seva funció als efectes físics observables i mesurables. Mitjançant la motricitat es despleguen diverses opcions que excedeixen el camp de l'acció immediata i involucren dimensions funcionals, del jo, mítiques, simbòliques, socials, d'aprenentatge i memòria. Atès que la motricitat travessa subjecte i cultura hi podem trobar un punt d'accés a la comprensió del subjecte en el seu context.

Per tal d'explorar el potencial formador de ciutadans de les expressions motrius proposo principis didàctics, les característiques dels quals superen allò que és mecànic i repetitiu, el mesurament i el rendiment, i prenen com a eix central el *desenvolupament integral*.

La '*integralitat*': on es concep el cos com una unitat en la qual totes les parts es corresponen i s'afecten mútuament. Involucra d'altres dimensions, com ara l'afectiva, la cognitiva, l'ètica, la comunicativa i la social i, així, pretén de desbordar l'enfocament dualista-cartesià i transcendir cap a un enfocament integral de l'ésser humà. La *corporeïtat*: entesa com el sentit del cos, és a dir, la consciència corporal que permet tant la percepció del propi cos com percebre amb el cos; aquí el cos entra a integrar els sentits, és sentit en si mateix. Amb aquest principi es busca de restituir la 'completesa' primigènia i donar espai a la percepció com a font de coneixement. La *motogènesi*: refereix el potencial motriu que resta subjacent en cada subjecte. Reconeix algunes particularitats, interessos i capacitats personals susceptibles de ser explorats mitjançant les expressions motrius. Per a l'aplicació d'aquest principi es proposen com a estratègies: *seguir els propis ritmes, respectar les particularitats i identificar les potencialitats individuals*. La *contextualitat*: es tracta de reconèixer el subjecte com a integrant i integrat en un entorn que el marca i li atorga sentit. De forma que l'educació corporal representaria un continu

experiència-moral-societat, atès que el cos és l'espai del subjecte i el vector amb l'entorn. Aquí poden inferir com a estratègies didàctiques: *l'etnomotricitat, la interacció, la historicitat i l'alteritat (reconèixer un altre distint i també possible)*. 'L'esteticitat': es tracta de transcendir cap al territori dels sentits estètic i lúdic que caracteritzen el gest i les expressions motrius en la fluïdesa, harmonia, gaudi, alegria, bellesa i creativitat. Aquestes característiques configuren els criteris que permeten també avaluar el moviment corporal.

La meua creença és que aquests principis, amb prou feines esbossats i a l'espera de la seva aplicabilitat, podrien afavorir la configuració de subjectes llatinoamericans autònoms i participatius en els projectes de país-ciutat-regió, habitants locals en un món globalitzat. En aquest mateix sentit, crec que no hi ha dominadors sense dominables i que les condicions alliberadores amb vista a una independència com a societat, parteixen del convenciment de les pròpies possibilitats, heus aquí un important lloc per al cos i la motricitat en les estratègies polítiques per a l'Amèrica Llatina. La meua aposta és la de gestar una alternativa plantejada més des de l'estètica que no pas des de la producció, més des de la sociabilitat (la societat fent-se) que des de les pistes, més des de la creativitat que des dels codis, més des de les necessitats que des de les regles. Benvinguts i benvingudes: Pelé i Pambelé, el Pibe i Maradona, Ana Gabriela Guevara i Ximena Restrepo, René Higuita i Hugo Sánchez, María Isabel Urrutia i Lucho Herrera, ens donen moltes alegries, però no són un resultat d'una estratègia social, són una eventualitat, un

regal atzarós dels déus, però no ens representen, no ens poden representar.

Les expressions motrius per a l'Amèrica Llatina han de pensar-se com una poètica del cos i de la motricitat cap a una alternativa de futur. No és tant preparació, sinó disponibilitat, allò que es necessita: és fluir, moure's, perquè tot es mou!

Bibliografia

- Arboleda, R. (1999). El cuerpo entre la Vieja y la Nueva Cultura. *Revista Educación Física y Deporte*. Universidad de Antioquia, Instituto Universitario de Educación Física y Deporte. Vol. 20 Núm. 2.
- (2002a). Encuentro con la Educación Física. Un episteme alrededor de la Motricidad. A *Parcelas y Horizontes. Un Encuentro con las Disciplinas*. Medellín: Biogénesis
- (2002b). El Concepto de Cuerpo y las dimensiones de la Cultura Somática. Coautora. En *El cuerpo en Boca de los Adolescentes. Estudio Interdisciplinario de la Cultura Somática de la Adolescentes*. Armenia: Kinésis.
- (2002c). La Cultura Corporal en la Reflexión Pedagógica. A *Tendencias Pedagógicas Contemporáneas*. Medellín: Maestros Gestores de Nuevos Caminos. Medellín, Corporación Región.
- (2002d). Cultura Somática, aproximación conceptual: En *Naturaleza y Cultura*. Medellín: Biogénesis.
- Arboleda, R. i Vélez B. (1995). *Between Violence and Hope*. Sport in Medellín. International Congress. Images of Sport in the World. 75 Anniversary of the German Sport University Cologne.
- Arboleda R. i Vallejo, G. (2003). The Woman in the Sport in Colombia: Outline of an Absence and a Redemption. A I. Hartmann-Tews, Ilse i G. Pfister, *Sport and Women. Social issues in international perspective*. London i New York: Routledge, International Society for Comparative Physical Education and Sport.
- Arboleda, R. et al. (1996). *Las Expresiones Motrices y la Mitigación de la Vulnerabilidad Social en Salud. El caso de Santo Domingo Savio y la Avanzada*. Proyecto de investigación no publicado. Aprobado por el CODI.
- Arboleda, R. et al. (2000) *Las expresiones motrices y su relación con la Cultura Somática y el perfil social en adolescent@s escolarizad@s de 14 a 16 años en la ciudad de Medellín*. Proyecto de investigación no publicado. Medellín: Universidad de Antioquia.
- Appadurai (1996 i 2001). *Modernidad desbordada. Dimensiones culturales de la globalización*. Argentina i México: Fondo de Cultura Económica.
- Bauman, Z. (2003). *La globalización. Consecuencias humanas*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Beck, U. et al. (1997) *Modernización Reflexiva, Política, Tradición y Estética en el Orden Social Moderno*. Madrid: Alianza.
- (1999). *Un nuevo mundo feliz. La precariedad del trabajo en la era de la globalización*. Barcelona: Paidós.
- Kendall, B. i Cheska, A. (1986). *Antropología del deporte*. Barcelona: Bellaterra.
- Canclini (1999). *La Globalización Imaginada*. México: Paidós.
- Lash, S. (1997). La reflexividad y sus dobles. Estructura, estética, comunidad. A U. Beck et al. (1997), *Modernización Reflexiva, Política, Tradición y Estética en el Orden Social Moderno*. Madrid: Alianza.
- Ley del deporte*. Ley Nacional 181 del 18 de enero de 1995. Medellín, Secretaría para la Juventud. Gobernación de Antioquia. Asociación de Ligas Deportivas de Antioquia. Coldeportes Antioquia.
- Ley General de Educación*. Ley 115 de 1994. Santafé de Bogotá.